

Sakkyndighet går på rettssikkerheten løs

Einar C. Salvesen

Psykologspesialist, Columbus Consulting

Offentlig oppnevnte psykologer har uforholdsmessig stor makt i barnevernssaker. Sakkyndigrapportenes dårlig funderte slutninger og diagnoser følger sakene gjennom rettsapparatet, med store konsekvenser for de som er berørt.

ILLUSTRASJON: SIMEN AUGUST ASKELAND

DEBATT: SAKKYNDIGHET I BARNEVERNSAKER

Gjennom mange år har jeg vært involvert i barnevernssaker som veileder, meddommer og sakkyndig, oppnevnt av barnevernet, retten og av privat part. Jeg har erfart at de mest elementære retningslinjer for faglig/vitenskaplig arbeid og etiske tilnærminger blir forsømt av de sakkyndige i langt flere saker enn det vi ønsker å tro. Konklusjoner trekkes på grunnlag av subjektive oppfattelser, antakelser og på et altfor tynt evidensgrunnlag. Teoretiske utlegninger og overbygninger, som man ofte møter i de sakkyndiges rapporter, er ingen ting verdt så lenge det ikke ligger bunnsolide observasjoner og empiriske fakta til grunn.

Arbeidet med barnevernssaker og omsorgsovertakelser har gitt meg innsyn i en verden jeg ikke trodde kunne eksistere i en moderne rettsstat

På få andre områder i samfunnet stilles det så svake krav til rettssikkerhet, uavhengighet og vitenskaplig metode.

Mangehatteri

Barnevernet står som godt betalende oppdragsgivere for en gruppe sakkyndige psykologer som, med ulike hatter, går igjen i sak etter sak. Dette er høyst problematisk. De samme psykologene oppnevnes gjerne som fagdommere i de ulike instanser etter hvert som sakene om omsorgsovertakelse går gjennom rettsapparatet. Når de sakkyndige rapportene blir utarbeidet ser vi meget sjelden at de sakkyndige forholder seg kritisk eller kommer med alternative forståelsesmåter eller løsninger i forhold til det som fremkommer i barnevernets dokumentasjon eller føringer i en sak.

Den rettsoppnevnte sakkyndiges definisjonsmakt i rettsalen er også uforholdsmessig stor. Dommeren slutter å utøve eget godt juridisk, praktisk og fornuftig skjønn. Den ene dårlig funderte beslutningen bygger på den andre, med dramatisk uheldige konsekvenser for barn og familier.

Forskjellsbehandling

Den private parts oppnevnte sakkyndige har selvsagt det samme etiske og faglige ansvar når det gjelder å ha barnets beste i fokus i utredningen av saken. Likevel ser vi at i de tilfellene der den private part oppnevner egne sakkyndige, blir disses observasjoner og vurderinger tillagt lite vekt i fylkesnemnd og rettssal, spesielt der de avviker fra offentlig parts vurderinger.

Jeg vil gjerne ta til orde for en langt større grad av samarbeid mellom aktører som skal avdekke omsorgsevne hos foreldrene. Mer enn tidligere ser vi at aktører og fagpersoner opptrer i fronter. Det er meget uheldig all den tid barnevernet, støttet av egenoppnevnte sakkyndige, ser ut til å være mest opptatt av å vinne en sak, fremfor å holde en åpen dialog med en helhetlig faglig tilnærming for å finne frem til barnas beste.

Gjennomsiktighet

I rollen som sakkyndige har vi en formidlingsoppgave overfor rettsvesenet som igjen har som en av sine oppgaver å være en sikringsinstans mot vilkårlige og feilaktige beslutninger. Stikkordet er gjennomsiktighet. Den sakkyndige må:

- være eksplisitt i sin argumentasjon
- vise sammenheng mellom premiss og konklusjon
- presentere resonnementer som kan etterprøves
- indikere felter for større eller mindre usikkerhet
- skille systematisk mellom beskrivelse og vurdering
- vise at han eller hun har forholdt seg til ulike alternative fortolkninger av den virkeligheten som beskrives

Vi må prøve å være etterrettelige nok til å nærme oss materien helt saklig: Hva vet vi som faktum i saken? Hva antar vi? Hva bygger vi våre antakelser på? Hva observerer vi selv? Hva er kun andres uttalelser, hvem sier det og hvor troverdige er de?

Gjennomsiktighet i den sakkyndiges argumentasjon kan gjøre det mulig for juristene å vurdere et faglig innspill på et felt som de selv ikke er profesjonelt fortrolig med. Alternativet er at juristene ikke har noe egentlig grunnlag for å vurdere den sakkyndiges fremstilling og konklusjoner, men må forholde seg til dem som til et slags orakelsvar.

Det er også grunn til å se nærmere på rammebetingelsene psykologer har i sitt arbeid. Sakkyndighetsarbeidet avdekker kun et mindre utsnitt av den totale relasjon og virkelighet barn og foreldrene befinner seg innenfor. Man kan med rette spørre om et kvalitativt godt sakkyndighetsarbeid overhodet lar seg utføre innenfor de tidsrammene, den metodikken og de arenaene som det vanligvis opereres ut fra. Der hvor omsorgssvikten er tydelig, tilgjengelig for observasjon eller godt dokumentert for øvrig, kan svaret være ja. Imidlertid er dette ofte ikke tilfelle. Å kartlegge størrelser som omsorgsevne, endringspotensial og tilknytning, krever en prosess som involverer mer omfattende observasjon av samspill, dialog og veiledning over tid, og utført av en sakkyndig med kompetanse på nettopp disse områdene. God kvalitativ sakkyndig utredning innebærer også emosjonell klinisk kompetanse, med dialogorienterte og prosessuelle grep.

Typiske fallgruver

Sakkyndige rapporter utarbeidet av psykologer drøfter ofte i liten grad betydningen av bestemte observerte hendelser ut fra *ulike* hypoteser om hva de står for. Dette gjør det vanskelig å vurdere hvor dypt den sakkyndiges analyse stikker, om alternative fortolkninger har vært seriøst drøftet, eller om de ulike sakkyndige primært har fulgt i hverandres spor.

En annen klassisk fallgrube er ukritisk og manipulerende bruk av diagnostisering av omsorgspersoner. Det er ikke sjelden at vi ser de sakkyndige gå langt i å diagnostisere foreldre som står i fare for å miste omsorgen for sine barn. Diagnosen er ikke «konklusiv», men antydes og følges gjerne opp med en lengre teoretisk utredning om hva som karakteriserer personer med en slik diagnose, og konsekvensene dette har for omsorgsevnen. Dette anser jeg som en etisk sett meget betenkelig og manipulerende metode. Den knytter diagnosen til omsorgspersonen, og slike antydninger og generelle formuleringer om foreldrenes psykiske helse dukker ofte opp igjen i rapportenes vurderinger og konklusjoner, til tross for at grunnlaget for å diagnostisere er uforsvarlig tynt. Slike dårlig funderte vurderinger følger saken videre i rettsvesenet, og ingen stiller spørsmålstegn ved validiteten av diagnosen.

Hva kan gjøres?

Det er her uhyre viktig at det settes i gang et arbeid der man går inn og analyserer sakkyndighetsrapporter med langt mer kritiske øyne enn det som gjøres i dag. Det virker som om

Barnesakkyndig kommisjon ikke har den rette kompetansen og objektiviteten til å vurdere rapportene ut fra de vitenskapelige kriteriene som må ligge til grunn. Feltet lider under en mangel på kritisk blikk utenfra. Ofte er det de samme personene som sitter i kommisjonen som selv leverer rapporter som ikke holder mål.

Mine ulike roller i arbeidet med barnevernssaker og omsorgsovertakelser har gitt meg innsyn i en verden jeg ikke trodde kunne eksistere i en moderne rettsstat. Jeg har sett manglende demokratisk, vitenskapelig og klinisk dannelse hos sentrale aktører med ansvar for at offentlige instanser og rettsapparatet ivaretar barnets beste. Det er på høy tid med en kritisk gjennomgang av de sakkyndiges metodebruk og observasjonsgrunnlag, i hvilken grad deres status er uavhengige i forhold til oppdragsgiver, samt den totale rettssikkerheten for barn og familier i saker som dette.

columbus@online.no